

Judicial Practice in Towns of Eastern Slovakia in the 16th Century

Szegyová B

Súdna prax východoslovenských miest v 16. storočí

Abstract: The research was based on archival documents from upper Hungarian or present day eastern Slovakian towns. These are Košice, Levoča, Bardejov and Prešov. The author examines judicial practice in the towns in the 16th century and draws preliminary conclusions about methods used, character and organization of urban judiciary and self government, punishments and punishment patterns. Urban courts were rather selective in the treatment of the offender; cases of the same offence, tried at the same time and in the same town could be treated differently, depending on particular circumstances of individual crimes and on social status, wealth, familiarity, age or gender of the accused.

Úvod

Súdnictvo, zločin a trest predstavujú atraktívne témy, a to bez ohľadu na to, či ide o skutočnosť a javy súčasné, alebo tie minulé. Kým v iných krajinách, najmä štátoch západnej Európy, výskum súdnej praxe, zločinu a trestu je už dlhšie populárnou témou, skúmanou z rôznych aspektov, u nás je výskum tejto témy viac menej v začiatkoch. Stav doterajšieho výskumu pre náš región neumožňuje vyvodit' širšie a definitívne závery, predstavíme však predbežné zistenia.

Výskum prebehol v archívnych fondoch piatich východoslovenských miest Košice, Levoča, Bardejov, Prešov a Sabinov. V Sabinove sa žiaľ nezachoval žiadny relevantný materiál. V skúmanom období boli tieto mestá súčasťou Uhorska a išlo teda o mestá hornouhorské. Patrili medzi najprivilegovanejšiu kategóriu miest, tzv. slobodné kráľovské mestá a boli združené do regionálneho spoločenstva známeho pod menom Pentapolitana (z gréckeho - päť miest). Výskum bol zameraný na štúdium takých prameňov, ktoré objasňujú reálne fungovanie súdnictva a výkonu spravodlivosti v praxi. Podkladom preto boli najmä materiály zachytávajúce súdnu prax – zápisnice zo zasadaní súdu, súdne protokoly a knihy pokút, rozsudkov či popráv.

Správa súdnictva

Správna a súdna právomoc bola v skúmanom období spojená a neoddelená, výkon súdnictva v slobodných uhorských mestách bol v rukách mestskej samosprávy, ktorej vrchol predstavoval richtár a 12- členná mestská rada. Skúmané 16. storočie je obdobím, keď mestské orgány úplne ovládli správu súdnictva v meste a na mestských majetkoch. Chápanie práva a spravodlivosti vychádzalo z náboženského cítenia. Zločin splýval s pojmom hriechu, čo potvrdzuje aj časté odvolávanie sa na bibliu a porušenie božských prikázaní v odôvodneniach rozsudkov. Práve 16. storočie sa na západe považuje za obdobie, keď nastáva zmena postojov voči všetkým prejavom sexuálneho správania sa. Tento trend výrazne podporila reformácia a následne aj reforma vo vnútri katolíckej cirkvi. Zhruba od polovice 16. storočia prejavom tejto silnejšej moralizácie bola snaha mestských a cirkevných orgánov regulovať správanie sa obyvateľov miest a presadzovať také normy spoločenského i sexuálneho správania sa, ktoré považovali za základné princípy kresťanskej morálky. Magistráty miest vydávali množstvo štatútov a nariadení, ktorými zasahovali do rozličných sfér života obyvateľov v meste. Tento postoj sa odzrkadlil aj v narastajúcom počte prípadov morálnych, sexuálnych a iných deliktov prejednávaných na mestských súdoch, ako bolo

napríklad cudzoložstvo, incest, smilstvo, zabitia novorodencov, ale aj bohorúhačstvo, ohováranie, nadávanie na verejnosti či násilné riešenie konfliktov.

Metódy súdnej praxe

V súdnictve 16. storočia je viditeľných niekoľko, z dnešného pohľadu možno protichodných tendencií. Sú jednak výsledkom predchádzajúceho vývoja a jednak ho ovplyvnili aj spoločensko-náboženské zmeny začiatku 16. storočia. Na jednej strane sa stretávame s racionalizáciou pri vyšetrovaní, stredoveké praktiky ako ordálie, t. j. takzvané božie súdy skúškou ohňom, vodou či súbojom ako spôsob dokazovania nevinoty sa stali neprípustnými. Využívajú sa mnohé racionálne metódy pri dokazovaní, ako písomné dôkazy v podobe hodnoverných listín, svedectiev a zápisov v mestských knihách, obhliadky miesta a odhady spôsobenej škody, prehliadky a obhliadky tela obete. Ako náhrady škody sa začali zavádzať finančné kompenzácie. Šestnásťte storočie je súčasne aj storočím prvých väčších pokusov o systematizáciu a kodifikáciu práva. Na druhej strane používanie mučenia pri podozrení zo závažných zločinov sa berie ako samozrejmosť a vynútené priznania, ako dostatočný dôkaz. Tresty smrti sa udeľovali za širokú škálu zločinov, dokonca aj za skutky, ktoré dnes za zločiny nepovažujeme.

Tresty

Trest mal viacero funkcií. Zabraňoval páchatelovi v ďalšom kriminálnom správaní, resp. ho nejakým spôsobom vyčleňoval zo spoločnosti (biľagovanie a zmrzačujúce telesné tresty ako odseknutie ruky, nosa či ucha). Zároveň trest predstavoval pomstu za spáchaný zločin. Neraz svojou formou kopíroval spôsob či charakter spáchaného zločinu, aby odsúdeným spôsobil bolesť tak, ako to oni urobili svojej obeti. V neposlednom rade mal trest aj odstrašujúci charakter, preto vykonávanie trestov a popravy prebiehali na verejnosti, často priamo na námestiach v centre mesta.

Výber trestu smrti, ako aj iných trestov, bol ovplyvnený druhom deliktu, no v mnohých prípadoch súd nakoniec rozhodol ináč, spravidla miernejšie, než ako si to vyžadovala prísnosť zákona. Pri určovaní trestu rozhodoval celý komplex rôznych poľahčujúcich okolností a výnimiek, ktoré ovplyvňovali rozhodovanie súdneho senátu a ktorý ho nakoniec priviedli v mnohých prípadoch k zmene trestu z toho pôvodne zamýšľaného či právnou zbierkou predpisovaného.

Bežnou praxou v mestskom súdnictve boli príhovory rodinných príslušníkov, manželov a manželiek, priateľov, susedov, ale aj významnejších obyvateľov mesta, za zmiernenie rozsudku v prospech odsúdeného. Zmiernenie trestu zvyčajne predstavovala jeho zmena z trestu smrti na večné vyobcovanie z mesta, ale aj zmena z ponižujúceho či sprísneného trestu smrti na menej potupný alebo krutý. Najčastejšie sa tak stávalo pri zlodejoch, keď sa menil trest smrti obesením (potupný trest) na trest smrti sťatím (najčestnejší spôsob popravy).

Záver

Pri skúmaní práva a súdnictva v minulosti je nutné oslobodiť sa od súčasného vnímania právnych prameňov ako všeobecne záväzných dokumentov. Súdnictvo v 16. storočí viac ako na konkrétnych normách záviselo od spoločenského a majetkového postavenia obžalovaného, individuálnych okolností prípadu, niektoré delikty, napríklad delikty proti mravnosti, ale aj prípady zabitia, násilia, či ublíženia na tele sa v závislosti od týchto okolností trestali veľmi rôznorodo. Raz sa podľa ohodnotenia súdu mohli považovať za menšie či ľahšie, trestané finančnou pokutou či náhradou, inokedy za ťažké, trestané vyhnanstvom, fyzickým zmrzačením alebo smrťou.

References

Ministerstvo Vnútra Slovenskej Republiky (MV SR), Štátny Archív v Prešove, pobočka Bardejov, fond mesta Bardejov - Kniha s názvom Súdne zápisy a účty mesta 1559-1649, bez signatúry.

Archív mesta Košice - *Pur Iudicia pene malefactorum et sceleratorum* z rokov 1556-1608

MV SR, Štátny Archív v Levoči, fond mesta Levoče XXI. 1. *Malefitez Buch* 1550-1643

MV SR, Štátny Archív v Prešove, fond mesta Prešova - Súdna kniha č. 2677 z rokov 1424-1509 a č. 2685 Kniha mestského súdu 1555-1560

Mgr. Blanka Szeghyová, PhD. is a historian at the Institute of History of Slovak Academy of Sciences